

El procés d'evolució urbana de la vila de Santa Margalida. De l'edat mitjana fins a l'actualitat

Història dels carrers del municipi de Santa Margalida, núm. 1

Antoni Mas Forners

Capítol segon

**Ajuntament de Santa Margalida
Àrea de Cultura**

© Dels texts: Antoni Mas i Forners

© De totes les edicions (en tots els formats, electrònics, digital, impressió en paper): Ajuntament de Santa Margalida

1700-1850, la returada del creixement

Entre les darreries del segle XVII i el darrer terç de la centúria següent, el nombre d'edificacions del nucli –i per tant, cal pensar que la població— no augmentà de manera significativa; així ho indica que, segons Jeroni de Berard, a 1789 hi hagués 433 cases a la vila, només 39 més (un 9,9%) que a 1694. Segons Jeroni de Berard,

“su población, aunque mediana, contiene 433 casas de piedra blanca, suya, como la de Muro, siendo notable tan solamente la del conde de Formiguera por su magnificiencia, superioridad y vestigios de su antigua jurisdicción en las aberturas hechas expresamente para fuego de fusilería. Las calles, aunque no exceden la media docena, son anchas y largas por un mismo lado. Principalmente tiene la que llaman el Poás, que es como una alameda sembrada de árboles, con dos cruces, una a cada lado de su longitud, que es de 170 pasos y 44 de ancho.

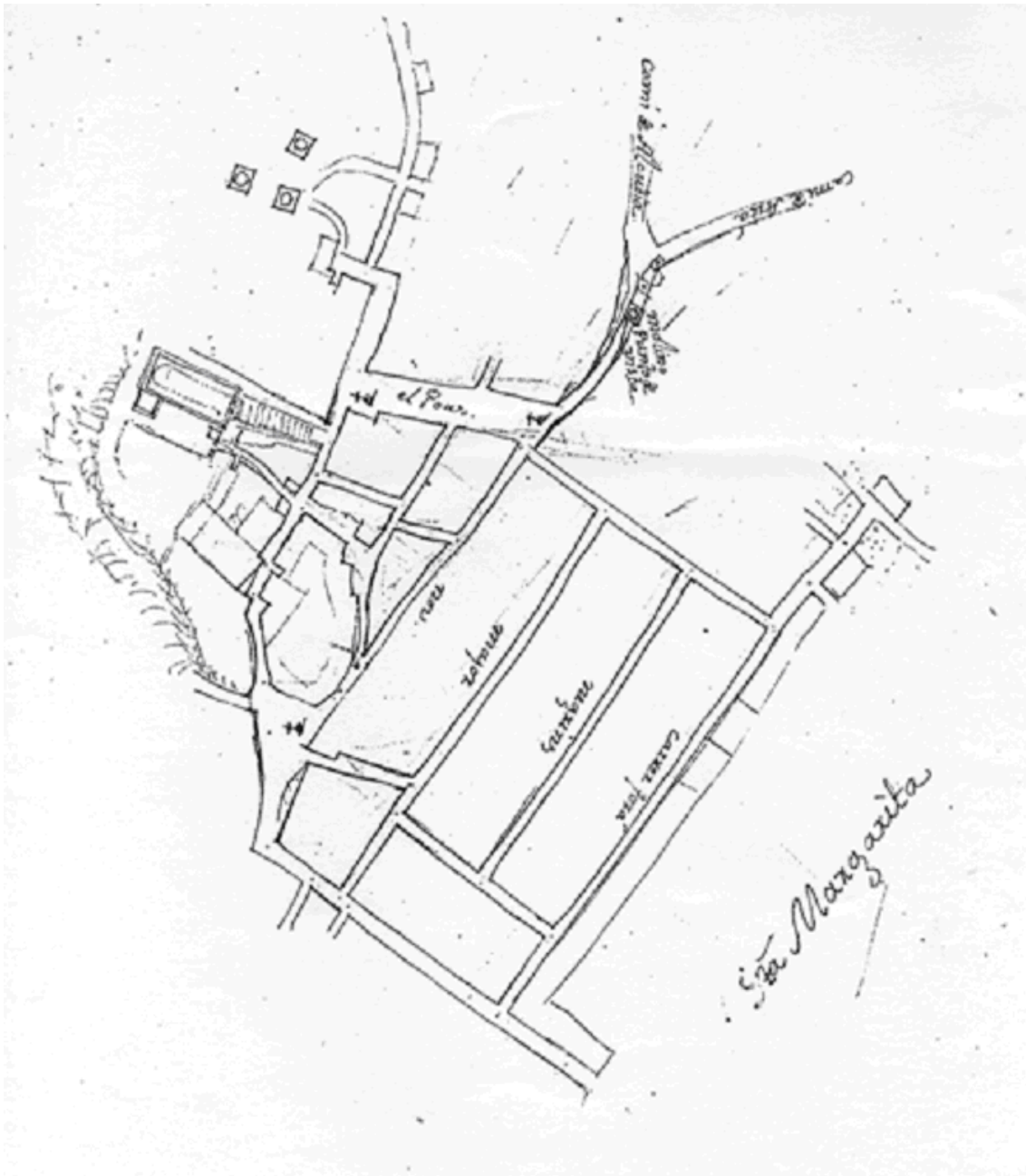
IGLESIA. A lo más eminente, y al lado noroveste cerca de la casa del conde, tiene la iglesia parroquial, en una calle ancha sobre una cuesta escalera que le hace perspectiva.”¹

Gràcies a l'amabilitat del professor Josep Morata, hem pogut tenir accés a una còpia de l'esberrany del mapa de Santa Margalida, aproximadament de la mateixa data (1789), que serví de base per a la realització d'un mapa, iniciativa del mateix Berard, que desafortunadament s'ha perdut. L'esberrany és incomplet, ja que no hi apareixen els carrers situats al sud de la població,² però permet comprovar les característiques de la resta de la Vila. Així, un hom hi pot apreciar com al nord del carrer Forà (de la Salle) s'havia obert un tram del carrer Ramon Llull, com també la gran superfície que ocupaven el palau dels comtes de Santa Maria de Formiguera i el clos de la Rectoria (actual plaça de la Vila). Així mateix, s'hi pot observar que encara hi continuaven existint les mateixes creus que figuren al mapa dels segles XVI-XVII, la gran irregularitat del traçat de l'actual carrer Baltasar Calafat Femenia i que el carrer de les Jovades tenia aproximadament la mateixa llargària que en el segle XVI.

---

¹ Gerónimo de Berard, *Viaje a las villas de Mallorca. 1789. Transcripción del manuscrito de la Biblioteca Municipal de esta ciudad, introducción y notas por Lorenzo Pérez*, Ajuntament de Palma. 1983. Pàg.117.

² Potser hi manqui també part de l'actual carrer Crespí.

**ESBORRANY DEL MAPA DE SANTA MARGALIDA DE JERONI DE BERARD
(APROXIMADAMENT 1789)**

Un document de naturalesa fiscal de l'any 1799,³ en el qual es detallen les cases habitades per veïnats del terme, ens permet conèixer que al nucli havia 395 cases on hi residien de manera habitual; la resta, fins arribar a les 433 esmentades per Berard (si la xifra que proporciona aquest autor és certa), devien ésser posades de possessions, habitatges de gent que residia en aquestes, i només algunes devien estar deshabitades. El percentatge de les cases habitades i de famílies residents a la Vila, que és molt semblant (supera el 90%) permet observar com la gran majoria de la població del municipi residia a la vila.

³ El "Padron formado por los vocales del vezindario de la villa de Santa Margarita" a fi de recaptar el dret del tabac ("Sobre el uso del tabaco") (AMSM 1836/2).

Indret	Cases habitades	%	famílies	%
la Vila	395	90,8	444	90,2
Fora vila	40	9,2	48	9,8
municipi	435	100,0	492	100,0

Font: Recompte personal a partir d'AMSM 1836/2.

D'altra banda, s'ha de fer esment que, a les darreries del segle XVIII i a les primeries del segle XIX, es documenten referències al mal estat del pis dels carrers, i a les obres de reparació i de millora ordenades pel municipi, que es convertiran en una constant fins l'època contemporània; per exemple a 1792 s'indicava que era necessari "remendar la calle llamada Calameya y la calle por donde de mi casa se va a la iglesia", ja que estaven en mal estat, respectivament, per mor de "las copiosas corrientes de las aguas" i "por razón del lodo y barro".⁴ De la mateixa manera, a 1800 s'exposava "que la calle llamada el Pou de la Garriga se ha hecho intransitable y precisamente necessita remendarse, y sin ella hay algunas otras calles de la villa que necesitan su correspondiente recomposición de empedrados por lo mucho que se hallan desechos y destrossados";⁵ a 1804, "que la calle llamada la de los Abrevadores era intransitable y que se havia de remendar y así mismo ya que se dará vado a dicha calle hay otras calles que son muy necesarias de remendo".⁶ D'altra banda a 1813 s'acordà "recomponer la plaza de la constitución llamada el Povàs", obres que havien de consistir en "sacar las carenas y haser el empedrado de dicha calle". A tal efecte s'indicava que

"lo Ajuntament de esta vila ha trectat amb Mestre Sebastià Roselló y Antoni Aloy de ofici picapedrés de fer los empedrats, carenas, y picar las matexas del carrer dit la plaza de la Constitució y és a saber la part del Triquet de Dalt abaix, que ha de tenir 14 pams de amplària, y fer igualment el desaguadero que correspon per la aygua qui ve del carreró d'en Llegat, y el desaguadero per la aygua que ve junt el triquet, y yguament la altre part de la carneseria la ha de fer dit Aloy en la matexa amplària, carenas, desaguaderos, y demés corresponent un y altre de los expresats"⁷

D'añtra banda l'estudi de les dades procedents de la comptabilització del padró municipal de 1824-1827 indica que el nombre de cases del nucli s'havia incrementat molt poc respecte de 1789; només hi havia deu cases més (443) que les ressenyades per Berard, que suposaven el 87,7% de les 505 del municipi. 434 d'aquestes cases (el 98%) estaven habitades. La comparació d'aquestes dades amb les procedents dels estims de 1578 permet observar com el nombre de cases de la Vila s'havia incrementat en un 96% respecte d'aquella data, i que el percentatge que suposaven els habitatges del nucli sobre el total havia passat del 81,6% al 87,7%. En altres paraules, la tendència a la concentració del poblament al nucli s'havia incrementat encara més.

Però, com ja havíem exposat abans aquest increment havia conegut diferents etapes; la primera, entre 1578 i 1694, de gran intensitat, que suposa una puja percentual del 74,3%; la segona, entre 1694 i 1827, caracteritzat per la debilitat (entre 1694 i 1789 l'augment fou d'un 9,9%, i entre 1789 i 1827 d'un 2,3). Aqueixa baixa intensitat del creixement edicatori era conseqüència, si hem fer cas a la impressió dels contemporanis, de l'estancament de la població. L'any 1802, en un interrogatori estadístic d'àmbit estatal, es demanava "Si de cincuenta años a esta parte se ha disminuído la población de este pueblo y el número de casas, o ha aumentado?" La resposta de l'Ajuntament de Santa Margalida va ser que "Se considera no ha disminuido la población, ni aumentado".⁸

⁴ AMSM 42 1792, abril, 23.

⁵ AMSM 42 1800, març, 10.

⁶ AMSM 43 1804, abril, 19.

⁷ AMSM 43 1813, abril, 5.

⁸ Interrogatorio a qué deben contestar todos los pueblos de España para que el Departamento de Fomento General del Reyno y Balanza de Comercio pueda presentar el censo de Población del año 1802. (AMSM 493/2).

Cases habitades i deshabitades del municipi de Santa Margalida (1824-1827)

Indret	cases	habitades	%	deshabitades	%
La Vila	443	434	98,0	9	2,0
Fora vila	62	59	95,2	3	4,8
total municipi	505	493	97,6	12	2,4

Distribució geogràfica (1824-1827)

Indret	cases	%	habitades	%	deshabitades	%
La Vila	443	87,7	434	88,0	9	75,0
Fora vila	62	12,3	59	12,0	3	25,0
total municipi	505	100,0	493	100,0	12	100

Evolució de la distribució geogràfica (1578-1827)

Indret	1578		1827	
	cases	%	cases	%
La Vila	226	81,6	443	87,7
Fora vila	51	18,4	62	12,3
Municipi	277	100,0	505	100,0

Increment (1578-1827)

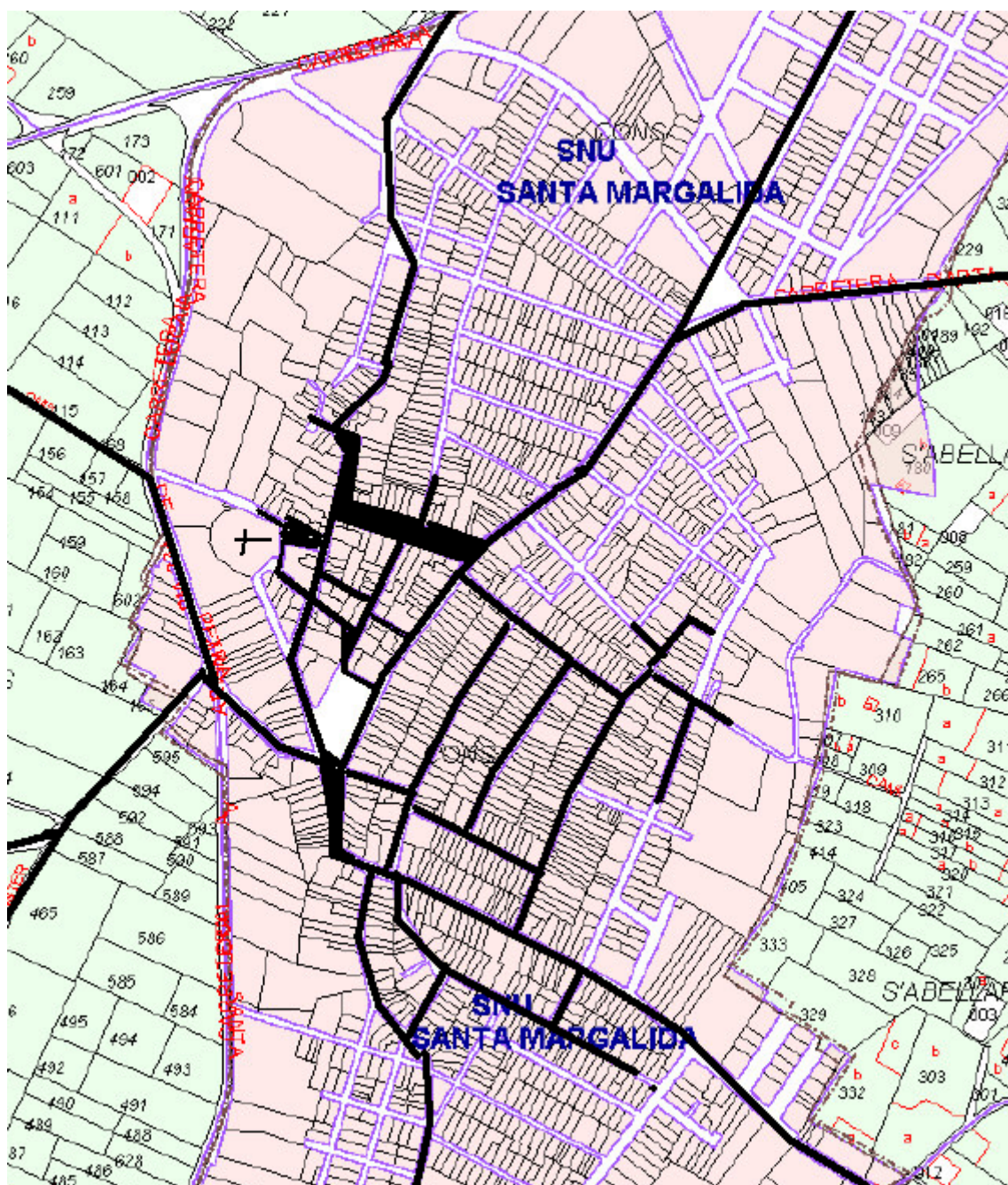
Indret	1578	1827	increment %
	cases	cases	
La Vila	226	443	96
Fora vila	51	62	21,6
Municipi	277	505	82,3

Font: Recompte personal a partir d'AMSM 386 i 1811

Evolució del nombre de cases (1578-1827)

any	cases	Increment percentual (1578=100)	Increment percentual respecte de la data anterior
1578	226		
1694	394	74,3	74,3
1789	433	91,6	9,9
1827	443	96,0	2,3

Com a conclusió, podríem afirmar que l'estudi de les dades que proporcionen les diferents fonts indica que la configuració urbana de la vila havia canviat molt poc en la primera meitat del segle XIX. El creixement s'havia limitat a l'obertura de part del carrer Crespí i, en tot cas, a la perllongació de trams curts dels carrers ja existents, com també a la construcció de cases als camins que partien del nucli. Així es pot apreciar a la reconstrucció de la xarxa viària de la vila a 1850 que hem elaborat a partir de les dades dels padrons de població:

Font: AMSM 389 i 390